

9. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні", ВРУ, 16 липня 1999 року, № 1996-14 із змінами та доповненнями // Міністерство фінансів України. – Режим доступу <http://minfin.gov.ua>.

10. Канцуров О.О. Інституціональний аспект бухгалтерського обліку: монографія. – К.: ННЦ ІАЕ, 2014. – 380 с.

11. В. Швець. Розвиток обліково-аналітичної освіти і науки у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка // Вісник КНУ. Економіка. 2011, № 130, с.5-8.

12. Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства, затверджені наказом Міністерства фінансів України від 27 червня 2013 р. № 635.

13. Ball R. (2006). International Financial Reporting Standards (IFRS): pros and cons for investors, *Accounting and Business Research*, Vol. 36, pp. 5–27. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/00014788.2006.9730040>

Надійшла до редколегії 02.10.15

В. Швець, д-р екон. наук, проф.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

К ВОПРОСУ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА И ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ В УСЛОВИЯХ МСФО

В статье исследуются, на основе критического анализа, составные процесса нормативно-правового регулирования и обеспечения бухгалтерского учета и финансовой отчетности в условиях их стандартизации и гармонизации и актуальные направления его совершенствования.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, нормативно-правовое обеспечение, регулирование, МСФО, бухгалтерская наука и образование, институциональность учета, методология учета.

V. Shvets, Doctor of Sciences (Economics), Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

QUESTIONS TO REGULATORY FRAMEWORK ACCOUNTING AND FINANCIAL STATEMENTS UNDER IFRS

With the system approach in article analyzes the situation and problems of legal regulation and providing accounting and financial reporting in terms of standardization and harmonization of the principles of IFRS. The evaluation of the provisions and objectives of the strategy for reform of accounting and reporting rules and the requirements of European integration processes. Analyzed and determined the degree of influence of accounting and analytical science and education for the development and implementation of new approaches to the reform process and regulation of accounting, control and audit. critical analysis of the draft amendments to the existing regulations, current views on instytutsiynist accounting under uncertainty and systemic crisis outlined organizational problems and possible solutions to methodological council of accounting.

Keywords: accounting, regulatory and legal framework of accounting regulation IFRS accounting science and education, instytutsiynist accounting, methodological advice on accounting.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2015, 10(175): 69-74

УДК 339.746

JEL G18

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/175-10/11>

О. Шевчук, д-р екон. наук, доц.

Національна академія статистики, обліку та аудиту, Київ

ВАЛЮТНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ВИД ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

У статті досліджуються шляхи підвищення дієвості валютного контролю як неодмінного системоутворюючого елементу державного фінансового контролю. Пропонується авторське визначення валютного контролю, тлумачення його функціонального призначення, виокремлення суб'єктів і напрямів валютного контролю. Доведено, що лише наявність дієвих взаємопов'язаних і взаємозумовлених бюджетного, податкового, митного і валютного контролю забезпечить формування дієвої цілісної системи державного фінансового контролю.

Ключові слова: валютний контроль, державний фінансовий контроль, валютно-фінансова сфера.

Вступ. В умовах глобалізації економічних відносин проявляється загальна світова тенденція лібералізації валютних операцій, що призводить, поряд з зростанням швидкості руху капіталу, й до підвищення взаємозалежності країн та характеризується необхідністю удосконалення валютного контролю. Валютний контроль має забезпечувати ефективно виявлення та попередження порушень валютного законодавства, не допускаючи при цьому фактичного обмеження законної діяльності учасників зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД). Ефективне функціонування валютного контролю можливе лише за умови його інтеграції у систему державного фінансового контролю.

Значущість повноцінного і дієвого валютного контролю як неодмінного системоутворюючого елементу державного фінансового контролю зумовлена тим, що, по-перше, валютна політика є важливою складовою загальноекономічної (фінансової) політики держави.

По-друге, на сьогодні держава (особливо в країнах з перехідною економікою, до яких де-факто все ще належить і Україна) не може відмовитися від системи валютного контролю, оскільки для цього поки відсутні належні економічні передумови.

По-третє, в сучасних умовах саме валютно-фінансова сфера все частіше стає передавачем дестабілізуючого впливу внутрішніх і зовнішніх чинників на націона-

льну економіку. Зокрема, інтенсивний вивіз вітчизняного капіталу в незареєстрованих формах і неефективне використання залучених іноземних ресурсів спричиняє створення боргового тягаря національної економіки, який не має стійких джерел для погашення. Рефінансування же раніше прийнятих зобов'язань і їх обслуговування вимагає відволікання значної частки знову залучених нефінансовими підприємствами позик [1, с. 229-230].

По-четверте, незважаючи на існуючу систему валютного контролю в сфері здійснення операцій ЗЕД, за останні десятиліття бізнес розробив низку простих і ефективних схем з неповернення експортної виручки, авансів за імпортними контрактами, з імпорту послуг і маніпулювання цінами. Зокрема, імпорту послуг є найскладнішим об'єктом валютного регулювання і валютного контролю внаслідок того, що адекватність вартості послуги і факт її "ввезення" (придбання авторських прав, оплата консультацій, лекцій, гастролей тощо) перевіряти практично не піддаються.

Маніпуляції з експортними і імпортними цінами – можливо, найефективніший спосіб вивезення капіталу, враховуючи, що зарубіжними контрагентами в угодах і експортерами сировинних товарів часто виступають офшорні компанії. Ціни при цьому зазвичай істотно нижче біржових. Це важко довести, але можна припустити, що в більшості випадків мова йде про усвідомлене заниження

цін з метою осідання різниці між реальною і контрактною ціною (що пред'являється в контракті експортером органам валютного контролю) на зарубіжних рахунках експортерів. Такий спосіб став найбільш безпечним, оскільки маніпуляції з цінами не відстежуються і не фіксуються чинною системою валютного контролю, а довести в суді, що експортер свідомо занижив, а імпортер свідомо завищив контрактну ціну вкрай складно. Вивіз капіталу в таких випадках цілком вписується у статутну діяльність компанії і, якщо вона займається цим у "розумних межах", навряд чи привабить увагу державних контролюючих органів. Не дивно, що встановити точно масштаби вивозу капіталу таким чином просто неможливо.

Прив'язка зобов'язання повернення валютної виручки резидентами-учасниками ЗЕД до строків, зазначених у контракті, породжує велику кількість фальсифікацій у даній сфері. При ненадходженні коштів у зумовлений контрактом строк експортер підписує зазвичай фіктивну додаткову угоду, а існуючий механізм унеможлиблює вплив з боку органів і агентів валютного контролю на процес репатріації валютної виручки з експорту і повернення авансових платежів за імпортом.

Поряд з цим, аналіз створеної центробанками системи обліку і контролю валютних операцій між резидентами і нерезидентами за товари, що придбаються, свідчить про існування значного пробілу в обліку і контролі тих операцій, які формально не є зовнішньоторговельними.

По-п'яте, відсутність регламентованих умов відкриття і ведення банківських рахунків (вкладів) фізичними особами-нерезидентами уможливила безконтрольне виведення ними значних сум за рубіж на таких підставах, як "матеріальна допомога", "пожертва", "дарування" тощо [4, с. 51-54].

По-шосте, значна частка торговців на вітчизняних речових ринках – громадян зарубіжних країн не перебуває на обліку в податкових органах, що унеможлиблює стягнення з даних осіб обов'язкових податкових відрахувань.

По-сьоме, без належного валютного контролю неможливий повноцінний контроль грошового обігу і державного боргу, бюджетний, податковий, митний, банківський, страховий контроль, фінансова розвідка процесів, пов'язаних з існуванням "тіньової" економіки, контроль в сфері протидії (запобігання) легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму, а відтак – формування дієвої цілісної системи державного фінансового контролю.

І, нарешті, недостатній рівень здійснюваного державою валютного контролю спричиняє зростання доларизації національної економіки з усіма негативними наслідками, притаманними даному процесу.

Мета статті полягає в розробці пропозицій щодо підвищення дієвості державного валютного контролю та визначенні перспективних напрямів його розвитку в Україні.

Огляд літератури. Поняттю валютного контролю та його співвідношенню з суміжними поняттями зокрема з державним фінансовим контролем немає однозначного тлумачення в економічній і юридичній літературі. Проблематикою валютного контролю в усіх його проявах займалися такі вітчизняні і зарубіжні вчені, як Барановський О., Гальчинський А., Дзюблюк О., Журавка Ф., Кузмичов С., Лучковська С., Мочерний С., Міщенко В., Сапір Ж. та ін.

Високо оцінюючи внесок дослідників у висвітлення теоретико-методологічних засад і практичних аспектів організації валютного контролю, маємо, однак, зазначити, що на сьогодні залишається низка невіршених проблем у цій сфері. Питання валютного контролю вчені розглядають під різними кутами зору, обстоюючи діаметрально протилежні думки; залишається багато дискусійних аспектів щодо сутності і функціонального призначення, мети і завдань, принципів організації, а

також форм і методів валютного контролю. У наукових працях відсутні усталені визначення сутності і складових валютного контролю, його місця і ролі у державному фінансовому контролі. А відтак, значущість валютного контролю і логічна незавершеність наукових напрацювань у цьому напрямі зумовлюють необхідність подальшого дослідження в даній сфері.

Методологія дослідження. Теоретичною базою дослідження є фундаментальні положення економічної й інституціональної теорій, теорій фінансів, оподаткування, управління, контролю, аудиту, систем та структурно-функціонального аналізу, наукові праці вітчизняних та іноземних учених з досліджуваної проблематики.

Особні результати. Як влучно зазначив Ж. Сапір, незгода з контролем за капіталом і валютним контролем як окремих фахівців, так і деяких міжнародних організацій, уявляється більш подібною до ідеологічного забобону, ніж базованою на наукових чи прагматичних міркуваннях [5, с. 109].

Світова практика використовує гнучкі підходи до розв'язання проблеми валютних обмежень. Так, в Кодексі ОЕСР про лібералізацію руху капіталів (Code of Liberalization of Capital Movements) 1961 р. наголошується на допустимості вжиття будь-яких заходів у сфері валютного регулювання за виникнення загрози національній безпеці (ст.3). В свою чергу, статті Угоди МВФ 1944 р. передбачають можливість здійснення контролю за капітальними операціями в будь-яких формах (розд.3 ст.VI) і, більше того, в надзвичайних ситуаціях зі схвалення МВФ навіть допускають запровадження обмежень на поточні операції (розд.2b ст.VIII).

Слід відзначити, що вимога обов'язкового продажу експортної валютної виручки встановлена на сьогодні в 75 країнах – членах МВФ, у т.ч. 42 – 100%-вого. В 33 державах – членах МВФ діє вимога часткового продажу експортної валютної виручки в обсягах від 80 до 25%. При цьому низка держав застосовує диференційований підхід до продажу експортної валютної виручки, що базується на особливостях структури національного експорту [1, с. 232-233].

Поняттю валютного контролю та його співвідношенню з суміжними поняттями немає однозначного тлумачення в економічній і юридичній літературі. Так, на думку М. Г. Перебийніс, у широкому тлумаченні валютний контроль охоплює контроль за оборотом національної і іноземної валюти, а у вузькому сенсі його слід розуміти як контроль за оборотом іноземної валюти в грошово-кредитній системі країни і у взаєминах з іншими країнами. Дослідниця зазначає, що валютний контроль у вузькому його значенні є державним регулюванням купівлі-продажу іноземної валюти через чотири основні канали: блокування валюти – заборона урядом обміну національної валюти на іноземну і придбання на неї товарів і послуг за кордоном; угоди про погашення заборгованості за домовленістю урядів країн про взаємний обмін товарів і послуг відповідно до встановленого валютного курсу; множинність валютної системи, що припускає встановлення різних обмінних курсів для національної валюти залежно від характеру валютних операцій; раціонування іноземної валюти, тобто здійснення політики, що зобов'язує утримувачів іноземної валюти здавати її державним органам в обмін на національну валюту згідно офіційного курсу з одночасним контролем іноземних інвесторів щодо ввезення в країну їх валюти [6]. Проте, на наш погляд, по-перше, валютний контроль не обмежується контролем лише обороту валюти, а й валютних цінностей. По-друге, неправомірно ототожнювати валютний контроль і державне регулювання купівлі-продажу іноземної валюти.

За оцінкою І. Б. Новокшопова, валютний контроль як вид державного фінансового контролю є одним з найжо-

рсткіших адміністративних обмежень свободи зовнішньоекономічних зв'язків [7, с. 58]. Однак, з подібним твердженням навряд чи можна повною мірою погодитись, оскільки, по-перше, валютний контроль в силу свого функціонального призначення не є суто адміністративним обмеженням, а, по-друге, не замикається виключно на зовнішньоекономічних зв'язках, а поширюється і на внутрішню економічну діяльність в будь-якій державі.

О. В. Молчанова і Р. В. Яфізов стверджують, що валютний контроль у сучасному світі виступає неодмінним атрибутом всієї системи державного управління і важливим напрямом політики [8, с. 114], тоді як С. І. Лучковська наголошує, що він є складним соціальним явищем, яке пов'язане як з внутрішньою, так і зовнішньою політикою держави, має власні об'єктивні закономірності і залежно від виконання поставлених завдань може стимулювати чи стримувати економічний розвиток у країні та впливати на місце держави на світовому ринку [9, с. 27]. Втім, на наш погляд, з наведеними поглядами не можна погодитися. Перше визначення є дещо абстрактним, оскільки не акцентує уваги на конкретній спрямованості політики держави. Друге ж визначення зводить валютний контроль до суто соціального явища, ігноруючи при цьому його економічну природу, а також не конкретизує вид державної політики й поставлені перед валютним контролем завдання.

С. Кузьмічов, говорячи про валютний контроль, зазначає, що це – вид державного фінансового контролю, тобто діяльність держави в особі її органів і посадовців, спрямована на забезпечення дотримання валютного законодавства при здійсненні валютних операцій [10, с. 78]. Водночас, на наш погляд, неправомірно обмежувати рамки валютного контролю виключно забезпеченням валютного законодавства і суто валютними операціями. Мова має йти і про обсяги валютних операцій і резервів та їх структуру, передумови непродуктивного відпливу капіталу за межі країни, доцільність і ефективність використання валютних ресурсів і, звичайно, про певні упереджувальні і коригувальні заходи у цій сфері.

А. А. М. Іскоростенський [11] зазначає, що публічний валютний контроль одночасно постає в чотирьох іпостасях: по-перше, як механізм контролю з боку держави за дотриманням резидентами і нерезидентами правил та норм валютного законодавства; по-друге, як адміністративний, необхідний захід держави для захисту забезпечення стабільності грошової системи, зміцнення курсу національної валюти та мобілізації валютних ресурсів; по-третє, як форма нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі, аналогом якої може бути квотування експорту; по-четверте, як засіб фінансової безпеки національної економіки.

Отже, на нашу думку, валютний контроль – це різновид державного фінансового контролю, що проводиться контролюючими органами і уповноваженими агентами і спрямований на з'ясування законності, доцільності і ефективності здійснення валютних операцій на національному валютному ринку, ввезення і вивезення іноземної валюти і валютних цінностей через митний кордон, здійснення операцій ЗЕД, формування й використання офіційних золотовалютних резервів, дотримання резидентами зобов'язань перед державою в іноземній валюті, іноземних інвестицій і зарубіжних кредитів, дотримання валютних обмежень (системи правил та норм з обмеження операцій з валютними цінностями) і ліміту зовнішнього державного боргу, руху капіталу за межі країни.

По-різному трактують дослідники і функціональне призначення валютного контролю. Так, зокрема, наголошується, що валютний контроль як один з видів державного контролю дозволяє ефективно виконувати функцію з наповнення дохідної частини державного бюджету. Одночасно інформація про результати валю-

тного контролю, в т.ч. про надходження виручки від експорту товарів, використовується центробанком при формуванні платіжного балансу країни, а також податковими органами при вирішенні питання про застосування податкових пільг [12, с. 102-103].

За Ж. Сапіром, валютний контроль можна використовувати для досягнення чи отримання автономії певного виду грошової політики і політики обмінного курсу [5, с. 106].

За Р. О. Волковим, публічний валютний контроль здійснює захисну, регулюючу, накопичувальну, правоохоронну та торгово-політичну функції. Він вважає, що цей контроль базується на принципах цілісності, стабільності, врівноваженості, гнучкості, транспарентності (прозорості), ефективності [13, с. 25-27].

Натомість Ж.Сапір зазначає, що основи введення валютного контролю можуть бути відповідно до досвіду європейських і азійських країн об'єднані в чотири принципи [5, с. 112]:

- поєднання регулюючих і стимулюючих заходів (економічні агенти заохочуються до співробітництва з органами регулювання за допомогою використання різних стимулюючих заходів);

- централізоване прийняття рішень і створення регулюючого органа, що діє відповідно до публічно встановлених правил гри. Досвід Франції доказує необхідність передачі значної свободи дій одному органу (в даному випадку – центробанку), а також необхідність централізації процесу прийняття рішень (у Франції це було здійснено через створення спеціального комітету при міністерстві фінансів, до якого входили глава центрального банку, глава казначейства та інші високопосадовці);

- співробітництво між органами державного регулювання і комерційними банками. Це передбачає створення банківської системи, що виступає як надійний партнер. Банківське регулювання, що перешкоджає неконтрольованій поведінці деяких банків, і активна участь центробанку в міжбанківському ринку в даному випадку найважливіші;

- послідовна інтеграція в угоджену економічну стратегію.

Втім, на наш погляд, навряд чи правомірно до функцій валютного контролю відносити накопичувальну і торгово-політичну, оскільки за такої постановки питання порушується причинно-наслідковий зв'язок між окремими елементами системи валютного обігу. Водночас, серед функцій валютного контролю слід виокремити і стабілізуючу, оскільки однією з основних функцій центральних банків світу є дотримання стабільності національної грошової одиниці. Наведені ж специфічні принципи валютного контролю у правозастосовній практиці носять більшою мірою абстрактний характер і не розкривають специфіку його організації.

Виокремлюються такі організаційно-правові форми валютного контролю, як:

- банківський валютний контроль, небанківський валютний контроль, митний валютний контроль [14, с. 169];

- залежно від: суб'єктів валютного контролю (загальний, банківський та митний); функцій контролю (регуляторний, контролюючий чи обмежувально-втручальний); часу здійснення (попередній, поточний та наступний); термінів здійснення (постійний, вибірково-оперативний та періодичний); місця проведення (виїзний та невиїзний (камеральний); джерел інформації (фактичний та документальний); способу організації (плановий та позаплановий); обсягу перевірки (вибіркової, комплексної та тематичної) [11].

Разом з тим, на наше переконання серед різновидів валютного контролю слід виокремлювати і податковий валютний контроль, оскільки для правильного стягнен-

ня податків з суб'єктів ЗЕД необхідно повноцінно контролювати їх валютну виручку.

Отже, валютний контроль, здійснюваний окремими суб'єктами ДФК, істотно різниться. Виявлення ж цих відмінностей необхідне для належної координації зусиль різних суб'єктів державного фінансового контролю у цій сфері, підвищення обґрунтованості і дієвості валютного контролю в країні, що, безумовно, має прислужитись формуванню єдиної системи державного фінансового контролю. Загалом, окремі **суб'єкти державного фінансового контролю здійснюють валютний контроль** таким чином (Рис. 1).

Серед цілей валютного контролю Ж. Сапір виокремлює такі [5, с. 109-111]: 1) запобігти чи зменшити існуючий відтік капіталу, уможливаючи центробанку збільшення резервів іноземної валюти, а уряду – стягнення податку на експорт. Виходячи з вищезазначеного, цю мету необхідно розглядати як завдання національної безпеки; 2) управляти реальним валютним курсом; 3) посилити загальний і пруденційний контроль за національною банківською і фінансовою системами; 4) отримати автономію для економічної і монетарної політики.

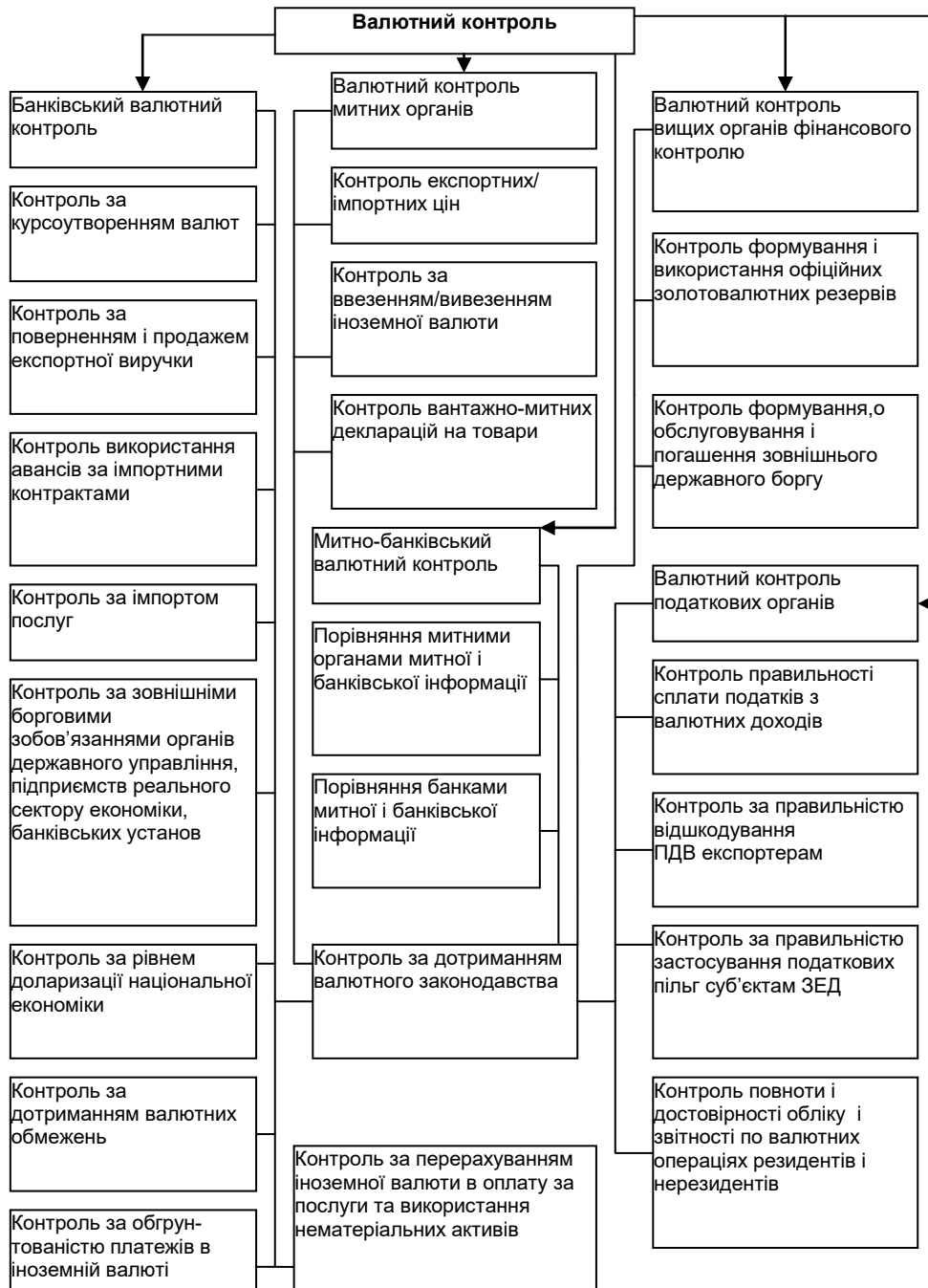

Рис. 1. Суб'єкти і напрями валютного контролю (авторська розробка)

Джерело: розроблено автором.

Коли фінансові ринки цілковито лібералізовані, будь-яка урядова економічна політика перебуває під прямим впливом гри на міжнародних біржах. Потoki

капіталу, що мобілізуються такою спекулятивною грою через інвестування грошових коштів, гальмують розвиток можливостей і резервів центробанку. В такій ситуації

ції у уряду немає іншої альтернативи, крім як проводити ту політику, в якій зацікавлені біржові спекулянти.

За Ж. Сапіром, перехідна економіка (яка по суті й досі є в Україні – О.Ш.) ніколи не буде захищеною у цілковито лібералізованому фінансовому оточенні. Контроль за капіталом і валютний контроль – єдиний інструмент, що дозволяє повернути необхідну автономію економічній і монетарній політиці від міжнародних спекуляцій, що необхідно для проведення фінансової політики, яка дозволяє вирішити реальні економічні проблеми цих країн [5, с. 111]. Крім того, Ж. Сапір наголошує, що основні цілі регулювання і валютного контролю передбачають скорочення не пов'язаних з торгівлею обмінних операцій. Вони зазвичай мають на увазі:

- заборону надавати кредити в іноземній валюті без дозволу центрбанку і заборону надавати кредити нерезидентам як в національній, так і іноземній валюті без відповідного дозволу центрбанку;
- зобов'язання експортерів репатріювати експортні доходи (що може означати або обмін іноземної валюти на національну або розміщення іноземної валюти на рахунку центрбанку) і заборона для імпортерів здійснювати передоплату товарів, що ввозяться;
- заборону за деякими виключеннями для резидентів (приватних осіб, підприємств і банків) мати банківський рахунок у банках-нерезидентах;
- організацію внутрішнього обмінного ринку, відкритого лише для банків з обмеженням їх кількості в подальшому і для центрбанку.

Найважливіше питання – це контроль за прискоренням і запізненням розрахунків за експортними і імпортерними операціями. Його вирішення найуспішніше, якщо всі операції з іноземними партнерами перебувають під безпосереднім контролем центрбанку чи його спеціального органу [5, с. 112-113].

Загалом погоджуючись з поглядами Ж. Сапіра, все ж таки слід зазначити, що, **не можна не ставити перед валютним контролем за мету і контроль за обігом готівкової іноземної валюти на території певної країни, оскільки від обсягу останньої значною мірою залежить і рівень доларизації національної економіки і зростання її тіньового сектору з усіма негативними наслідками, що з цього випливають.**

О. Сазонова і І. Безруков виокремлюють такі основні завдання системи валютного регулювання і валютного контролю [15, с. 54]:

1. Проведення моніторингу з метою виявлення кримінальних і некримінальних потоків.
2. Прогнозування економічної ситуації в сфері обігу капіталу за допомогою системи індикаторів, які показують динаміку інвестиційних операцій у короткостроковому періоді, ступінь стабільності і прозорості банківської системи, рівень платіжної дисципліни агентів, які здійснюють операції з зарубіжними партнерами.
3. Забезпечення контролю валютних операцій руху капіталів.

Водночас, на наш погляд, цей перелік має бути доповнений розробкою і вжиттям у ході валютного контролю превентивних і коригувальних заходів.

На думку, С. Кузьмічова, валютний контроль спрямований на забезпечення стійкості валюти і стабільності внутрішнього валютного ринку як чинника прогресивного розвитку національної економіки [10, с. 82].

Ю. Крохіна вважає, що одним з найважливіших завдань здійснюваних контрольних заходів у валютній сфері є своєчасне виявлення, припинення і запобігання порушенням законодавчо установлених правил валютного регулювання, покликаних забезпечити стійкість національної валюти [16, с. 688].

Найтипівішими видами порушень по валютних рахунках є: неправильне обрахування курсових різниць з огляду на неправильне застосування курсу відповідної іноземної валюти та заповнення платіжних документів; відсутність у документах паралельного перекладу державною мовою; неправильна кореспонденція рахунків [17, с. 194].

При організації валютного контролю слід пам'ятати, що правила ведення валютних операцій різні як для резидентів і нерезидентів, так і між резидентами і нерезидентами. У розрахунках між резидентами валютні операції заборонені. Дозвільний характер стосується лише деяких з них:

посередницьких послуг за договорами доручення, комісії і агентським договором з нерезидентами про передачу їм товарів, виконаних робіт чи наданих послуг, а також про передачу інформації і результатів інтелектуальної діяльності, в тому числі виключних прав на них; операцій по розрахунках, що підпадають під митний режим безмитної торгівлі, при реалізації товарів і надання послуг пасажиром при міжнародних перевезеннях.

Валютні операції між нерезидентами без обмежень поширюються на здійснення між собою переказів іноземної валюти з рахунків (з вкладів) в банках за межами території держави на банківські рахунки (в банківські вклади) в уповноважених банках.

Аналогічні операції поширюються і в зворотній ситуації, коли валютні кошти списуються з банківських рахунків (вкладів) і зараховуються на рахунки (вклади) в банках за межами території держави чи в уповноважених банках [17, с. 191].

Податкові органи, будучи агентами валютного контролю, мають право проводити перевірки дотримання резидентами і нерезидентами актів валютного законодавства і актів органів валютного регулювання, а також повноти і достовірності обліку і звітності по валютних операціях резидентів і нерезидентів, запитувати і отримувати документи і інформацію, пов'язані з проведенням валютних операцій, відкриттям і веденням рахунків.

Висновки. Валютний контроль, здійснюваний окремими суб'єктами ДФК, істотно різниться. Виявлення ж цих відмінностей необхідне для належної координації зусиль різних суб'єктів державного фінансового контролю у цій сфері, підвищення обґрунтованості і дієвості валютного контролю в країні, що, безумовно, має прислужитись формуванню єдиної системи державного фінансового контролю. Загалом, суб'єкти державного фінансового контролю здійснюють валютний контроль за такими напрямками: банківський валютний контроль (контроль за курсоутворенням валют, поверненням і продажем експортної виручки, використання авансів за імпортерними контрактами, імпортом послуг, зовнішніми борговими зобов'язаннями органів державного управління, підприємств реального сектору економіки, банківських установ, дотриманням валютних обмежень, обґрунтованістю платежів в іноземній валюті), валютний контроль митних органів (контроль експортних/ імпортерних цін, ввезенням/вивезенням іноземної валюти, вантажно-митних декларацій на товари), митно-банківський валютний контроль (порівняння митними органами митної і банківської інформації, порівняння банками митної і банківської інформації), валютний контроль податкових органів (контроль правильності сплати податків з валютних доходів, за правильністю відшкодування ПДВ експортерам, правильністю застосування податкових пільг суб'єктам ЗЕД, повноти і достовірності обліку і звітності по валютних операціях резидентів і нерезидентів) та валютний контроль вищих органів фінансового контролю (контроль формування і використання офіційних золотовалютних резервів, фо-

рмування, обслуговування і погашення зовнішнього державного боргу).

Отже, лише наявність дієвих взаємопов'язаних і взаємозумовлених бюджетного, податкового, митного і валютного контролю (звичайно, в комплексі з контролем грошового обігу і державного боргу, банківським, страховим контролем, фінансовою розвідкою процесів, пов'язаних з існуванням "тіньової" економіки, контролем в сфері протидії (запобігання) легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму) забезпечить формування дієвої цілісної системи державного фінансового контролю.

Дискусія. Сьогоденний валютний контроль в Україні з огляду на його значущість вимагає поглиблення наукових досліджень, чіткого нормативно-правового регулювання, створення дієвої системи державних контрольних органів у цій сфері.

Список використаних джерел

1. *Малинина Е. В.* Эффективность национальной политики в условиях финансовой глобализации : валютный аспект / Е. В. Малинина // Вестник РГГУ. – 2009. – № 3. – С. 228–236.
2. *Барановський О.І.* Філософія безпеки : монографія / О.І. Барановський. – К. : УБС НБУ, 2014. – 588 с.
3. *Дзюблук О.* Особливості реалізації валютної політики в Україні в умовах світової фінансової кризи / О. Дзюблук // Банківська справа. – 2010. – № 5. – С. 55–64.
4. *Сазонова Е. С.* Эффективность механизма валютного регулирования и валютного контроля (на примере Приморского края / Е. С. Сазонова, И. С. Безруков // Азиатско-Тихоокеанский регион. Экономика. Политика. Право. – 2009. – № 2. – С. 49–57.
5. *Сапир Ж.* Усиление валютного контроля и контроля за капиталом в России / Ж. Сапир // Проблемы прогнозирования. – 2000. – № 6. – С. 105–122.
6. *Перебийніс М. Г.* Валютний контроль в системі економічних відносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук :

спец. 08.00.01 "Економічна теорія та історія економічної думки" / М. Г. Перебийніс. – Донецьк, 2010. – 18 с.

7. *Новошконов И. Б.* Таможенно-банковский экспортный валютный контроль. Актуальные вопросы правоприменительной практики / И. Б. Новошконов // Право и экономика. – 1999. – № 10. – С. 58.
8. *Молчанова О. В.* Валютный контроль за операциями резидентов / О. В. Молчанова, Р. В. Яфизов // Вестник АГТУ. – 2008. – № 4. – С. 114–118.
9. *Лучковська С. І.* Суб'єкти валютного контролю / С. І. Лучковська // Фінансове право. – 2009. – № 2. – С. 27–31.
10. *Кузьмичев С. В.* Понятие валютного контроля как вида государственного финансового контроля / С. В. Кузьмичев // Актуальные проблемы российского права. – 2008 – № 1. – С. 77–82.
11. *Калашникова И. А.* Таможенный контроль и система управления рисками как наиболее действенные административно-предупредительные меры, применяемые в сфере таможенного дела / И. А. Калашникова // Вестник ЮУрГУ. – 2006. – № 5. – С. 272–273. – (Серия "Право").
12. *Зыбина Е. В.* Совершенствование информационного взаимодействия ФТС России с федеральными органами исполнительной власти в целях обеспечения экономической безопасности России / Е. В. Зыбина // Транспортное дело России. – С. 102–106.
13. *Волков Р. А.* Таможенные органы в системе валютного контроля : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05 / Р. А. Волков. – М., 2003. – 165 с.
14. *Кальней М. Г.* Правовое регулирование валютных операций в РФ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / М. Г. Кальней. – Омск, 2002. – 198 с.
15. *Сазонова Е. С.* Эффективная система как фактор инновационного развития экономики / Е. С. Сазонова, И. С. Безруков // Азиатско-Тихоокеанский регион. Экономика. Политика. Право. – 2010. – № 1. – С. 48–55.
16. *Крохина Ю. А.* Финансовое право России: учеб. [для вузов] / Ю. А. Крохина. – М. : Норма, 2004. – 704 с.
17. *Астахов В. П.* Аудит операций по валютным счетам / В. П. Астахов // Учет и статистика. – 2007. – № 8. – С. 191–194.
18. *Журавка Ф. О.* Институційне забезпечення системи валютного регулювання та валютного контролю в Україні / Ф. О. Журавка // Проблеми економіки. – 2012. – № 1. – С. 15–18.
19. Lovell A. (1996). Notions of Accountability and State Audit: a UK perspective, *Financial Accountability & Management*, Vol. 12. Issue 4, pp. 261-280. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-0408.1996.tb00237.x>

Надійшла до редколегії 10.09.15

О. Шевчук, д-р екон. наук, доц.

Национальная академия статистики учета и аудита, Киев, Украина

ВАЛЮТНЫЙ КОНТРОЛЬ КАК ВИД ГОСУДАРСТВЕННОГО ФИНАНСОВОГО КОНТРОЛЯ

В статье исследуются пути повышения действенности валютного контроля как неперемного системообразующего элемента государственного финансового контроля. Предлагается авторское определение валютного контроля, толкование его функционального назначения, выделение субъектов и направлений валютного контроля. Доказано, что только наличие действенных взаимосвязанных и взаимообусловленных бюджетного, налогового, таможенного и валютного контроля обеспечит формирование действенной целостной системы государственного финансового контроля.

Ключевые слова: валютный контроль, государственный финансовый контроль, валютно-финансовая сфера.

O. Shevchuk, Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor

The National Academy of Statistics, Accounting and Auditing, Kyiv, Ukraine

EXCHANGE CONTROL AS A FORM STATE FINANCIAL CONTROL

The article investigates ways to improve the effectiveness of exchange control as an indispensable element of creating systems of financial control. A definition proposed exchange control, interpretation of its functional purpose, the isolation of areas and currency control. Proved that only the presence of effective interconnected and interdependent budget, tax, customs and currency control ensure formation of an effective integrated system of financial control.

Keywords: exchange controls, the state financial control, monetary and financial sector.